

**K VÝUCE DĚJEPISU NA ŠKOLÁCH ODPOVÍDAJÍCÍCH DNEŠNÍM
ZÁKLADNÍM ŠKOLÁM V ČESKOSLOVENSKU V LETECH
1948–1989***

MIROSLAV JIREČEK

Paper gives a brief chronological overview of history teaching in elementary schools in Czechoslovakia between 1948 and 1989 in terms of the changes that have gone through the basic curricula documents. In particular, paper focuses on the education system, school legislation of the observed period, school types and their changes. Attention is also paid to discussions on the form of the documents in educational journals.

Key words: History; Czechoslovakia; primary school; elementary school; curriculum.

Úvod

Cílem příspěvku je v návaznosti na předchozí texty¹ provést stručný chronologický průřez výuky dějepisu na školách odpovídajících dnešním základním školám v Československu v letech 1948–1989 z hlediska změn, kterými v této době prošly základní kurikulární dokumenty. Pokoušíme se zachytit také diskuze, které o podobě těchto dokumentů proběhly v našem pedagogickém tisku. Mezníky našeho zájmu tvoří komunistický převrat v únoru roku 1948 a sametová revoluce v listopadu roku 1989. I nadále zaměřujeme pozornost na základní kurikulární dokumenty vydávané na státní úrovni. Základním dokumentem pro nás zůstávají učební osnovy, nově se v našem školském zákonodárství objevují také učební plány, které byly až do této doby pod různými názvy součástí učebních osnov. Kromě nich ovlivňovaly výuku dějepisu různá nařízení a výnosy ministerstva školství. Příspěvek vychází zejména z dokumentů otištěných v příslušných ročnících *Věstníků* ministerstva školství,² kde byly otiskovány zákonné normy z oblasti školství, a z diskuzí o podobě sledovaných dokumentů, které se odehrály v pedagogických časopisech věnovaných výuce dějepisu: *Společenské nauky ve škole* (1948/1949–1950/1951), *Společenské vědy ve škole* (1951/1952–1953, 1971–1989/1990), *Děje-*

* Příspěvek vznikl v rámci projektu Školní vzdělávání: podmínky, aktéři, kurikulum, procesy, výsledky (SKOLA 2013, MUNI/A/0706/2012).

¹ JIREČEK, M.: *Výuka dějepisu na školách obecných a měšťanských v Československu v letech 1918–1939 z hlediska vývoje kurikulárních dokumentů*. Sborník prací Pedagogické fakulty Masarykovy univerzity, řada společenských věd 25, 2011, č. 1, s. 3–20; JIREČEK, M.: *K výuce dějepisu na školách obecných a měšťanských (později hlavních) v Protektorátu Čechy a Morava z hlediska vývoje kurikulárních dokumentů*. Sborník prací Pedagogické fakulty Masarykovy univerzity, řada společenských věd 26, 2012, č. 1, s. 123–138; JIREČEK, M.: *K výuce dějepisu na školách obecných a měšťanských v Československu v letech 1945–1948 z hlediska vývoje kurikulárních dokumentů*. Sborník prací Pedagogické fakulty Masarykovy univerzity, řada společenských věd 26, 2012, č. 2, s. 290–316.

² Název *Věstníku* byl v tomto období několikrát změněn. Postupně nesl označení *Věstník Ministerstva školství, věd a umění* (dále MŠVU), *Ministerstva školství* (dále MŠ), *Ministerstva školství a kultury* (dále MŠK), *Ministerstva školství a ministerstva kultury a informací* (dále MŠ a MKI), *Ministerstva školství a kultury České socialistické republiky* (dále MŠ a MK).

pis ve škole (1954–1958, 1968/1969–1970) a *Dějepis a zeměpis ve škole* (1959–1967/1968).³ Předmětem našeho zájmu zůstávají školy odpovídající druhému stupni dnešních základních škol, které v tomto období nesly postupně označení střední škola (1948–1953), osmiletá a jedenáctiletá střední škola (1953–1960), základní devítiletá škola (1960–1978) a základní škola (1978–1989). Stranou zájmu je ponecháno dějepisné vyučování na prvním stupni těchto škol i dějepisné vyučování na školách výběrových (včetně nižšího stupně těchto škol). Sledované období je rozděleno do čtyř etap. Mezníky zde tvoří vydání školských zákonů (1948, 1953, 1960, 1978), které podstatným způsobem změnilu podobu celého školského systému a následně také podobu vyučování dějepisu. Na úvod každého období je věnována pozornost pohledu do školského zákonodárství a do školského systému daného období. V další části jsou chronologicky popisovány kurikulární dokumenty ovlivňující podobu výuky dějepisu na sledovaných typech škol. Pozornost je věnována zejména popisu postavení (např. časové dotace), cílů a obsahu vyučovacích předmětů dějepisu. Stranou zájmu ponecháváme otázku učebnic dějepisu.

Období 1948–1953

Nástup komunistické strany k moci v únoru roku 1948 přinesl pro naše školství výrazné změny. Vyjádřením těchto změn bylo vydání nového školského zákona v témže roce.⁴ Školský zákon zavedl jednotnou nediferencovanou školu pro všechny děti od 6 do 15 let (uzákoněna byla devítiletá povinná školní docházka). Dnešní základní škole nově odpovídaly škola národní (tj. škola prvního stupně, 6–11 let) a škola střední⁵ (tj. škola druhého stupně, 11–15 let). Odstraněna byla vícekolijnost našeho školství. Vzdělání celého národa mělo být pozvednuto na úroveň nižší střední školy (jednotná škola se měla více než dřívější škole měšťanské přiblížit dřívějším školám středním). Školskému zákonu nelze upřít to, že přinesl do našeho školství určitou unifikaci dosavadních rozmanitých a nesourodých norem.⁶ Také samotný princip jednotné školy je třeba hodnotit jako princip demokratický.⁷ V novém školském zákoně ale bohužel nebyla akceptována idea vnitřně diferencované školy druhého stupně.⁸ Jednotná škola nebyla zavedena jako výsledek demokratických diskuzí o podobě školství nebo jako výsledek pedagogických výzkumů, ale shora politickou silou. Až dosud přitom byla „jednotná škola, a to nejen v československém a evropském, ale i ve světovém měřítku, chápána jako škola, která vytváří všem dětem (tj. bez rozdílu sociálního původu, pohlaví, náboženství atd.) stejné vzdělávací příležitosti. Nikdy však jako škola se stejným učivem téhož rozsahu pro všechny žáky, jak s ní přišli komunisté“.⁹

³ K těmto časopisům viz např. BIMKOVÁ, D.: *Pedagogické časopisy pro výuku dějepisu jako praktická metodická pomoc československému učitelu dějepisu v období 1948–1970*. Praha 2011 (diplomová práce na PdF UK); MIHOLA, J.: *K populárně-naučným historickým a historicko-pedagogickým časopisům vydávaným v letech 1946–1989 a jejich využití v současném školním dějepisu*. Sborník prací Pedagogické fakulty Masarykovy univerzity, řada společenských věd 25, 2011, č. 2, s. 109–129.

⁴ *Zákon ze dne 21. dubna 1948 o základní úpravě jednotného školství (školský zákon)* (Č. 95/1948 Sb., vyhlášen dne 10. května 1948). Věstník MŠVU 4, 1948, sešit 9, s. 184–198.

⁵ Došlo ke změně náplně pojmu střední škola. Dosud se jimi rozuměly výběrové školy, připravující studenty především pro studium na vysoké škole. Od roku 1948 se pojmem střední škola nazývala škola druhého stupně (nižší sekundární stupeň).

⁶ Srov. např. CHLUP, O. – KAHUDA, F. – KRÁL, K.: *Školský zákon*. Praha 1949, s. 35–36; WALTEROVÁ, E.: *Vývoj primární a nižší sekundární školy v českém kontextu*. In: Walterová, E. et al.: *Dva světy základní školy? Úskalí přechodu z 1. na 2. stupeň*. Praha 2011, s. 33.

⁷ Viz PRŮCHA, J.: *Historický vývoj českého školství II. (1948–1989)*. In: Průcha, J. (ed.): *Pedagogická encyklopedie*. Praha 2009, s. 46.

⁸ Srov. WALTEROVÁ, E.: *Vývoj primární a nižší sekundární školy v českém kontextu*. In: Walterová, E. et al.: *Dva světy základní školy? Úskalí přechodu z 1. na 2. stupeň*. Praha 2011, s. 34.

Jako hlavní problém našeho školství v tomto období je třeba vidět jeho ideologické zneužití. Naše školy měly vychovávat „národně a politicky uvědomělé občany lidově demokratického státu, statečné obránce vlasti a oddané zastánce pracujícího lidu a socialismu“.¹⁰ Patrným se stal vliv Sovětského svazu a sovětské pedagogiky (zvýšený důraz byl kladen na výuku ruského jazyka). Oficiální státní ideologií se stala ideologie marxistická (marxisticko-leninská), ve školách měly být plněny úkoly komunistické výchovy, utvářen měl být světový názor žáků, všechny předměty měla prostupovat politická výchova. Zdůrazňována byla zásada spojení školy se životem. Tak měla být vychovávána „pokrokově smýšlející generace“. Od učitelů byla vyžadována aktivní spolupráce s režimem, učitelé, kteří se těmito pravidly neřídili, byli sankcionováni.¹¹ Do výběrových škol měli být přijímáni žáci, „kteří svým sociálním a třídním původem, jakož i svým dosavadním vývojem dávají naději, že z nich bude vychována inteligence třídně a ideově spjatá s dělnickou třídou“. Jednotnost školské soustavy měla být zajištěna také zestátněním veškerého školství.¹² Kurikulární dokumenty jsou v tomto období plně propagandistických frází, pod jejichž nánosem je někdy problematické nalézt samotné jádro. Jako pozitivum tohoto období je možné uvést to, že začínají vycházet odborné časopisy zabývající se výukou dějepisu (prvním z nich byl časopis *Společenské nauky ve škole*).

Učební osnovy a učební plán pro střední školy,¹³ vycházející z nového školského zákona, byly vydány v červenci roku 1948. Dějepis se ve svém počtu hodin definitivně osamostatnil od zeměpisu. Předmět byl na střední škole zařazen od druhého ročníku – ve druhém ročníku připadly dějepisu dvě vyučovací hodiny týdně, ve třetím tři a ve čtvrtém opět dvě vyučovací hodiny týdně. Dějepisu tak na střední škole náleželo celkem sedm týdenních vyučovacích hodin, tj. 5,9 % (chlapci), resp. 5,5 % (dívký) z celkové časové dotace středních škol.¹⁴ Srovnáme-li tuto dotaci s dosavadními dotacemi určenými doplňkem přechodných osnov z roku 1946, můžeme konstatovat nárůst počtu hodin ve srovnání s dosavadní školou obecnou (dosud určeno devět týdenních vyučovacích hodin dohromady pro dějepis a zeměpis) a pokles časové dotace ve srovnání s dosavadní školou měšťanskou (dosud určeno osm týdenních vyučovacích hodin pro dějepis). Žáci středních škol si navíc mohli nově zvolit z nabídky zájmových kroužků dějepisný kroužek.

Osnovy stanovovaly nový cíl vyučovacího předmětu dějepis: „*Probouzet v žácích lásku k národu a k vlasti a upevňovat uvědomělý postoj mládeže k výstavbě naší lidově demokratické republiky; získávat porozumění pro současné dění v ostatním pokrokovém světě. Podstatně přispívat k vytvoření vědeckého světového názoru poučováním o zákonitosti světového dění v oblasti hospodářského a sociálního života, zdůrazňovat hospodářské a sociální činitele jako určující síly nejvýznamnějších období české, slovenské a světové historie. Poučovat žáky o minulosti českého a slovenského národa v souvislosti se světovými dějinami a se zvláštním zřetelem na společná období obou našich národů. Vyzdvihnout v našich dějinách demokratické tradice českého a slovenského národa, které ukazují, jak náš pracující lid a národ bojoval o národní*

⁹ VÁŇOVÁ, R.: *Václav Příhoda a jeho poválečné snahy o školskou reformu (1945–1948)*. In: Vališová, A. et al.: *Historie a perspektivy didaktického myšlení*. Praha 2004, s. 86.

¹⁰ *Zákon ze dne 21. dubna 1948 o základní úpravě jednotného školství (školský zákon) (Č. 95/1948 Sb., vyhlášen dne 10. května 1948)*. Věstník MŠVU 4, 1948, sešit 9, s. 184.

¹¹ Viz PRŮCHA, J.: *Historický vývoj českého školství II. (1948–1989)*. In: Průcha, J. (ed.): *Pedagogická encyklopedie*. Praha 2009, s. 252–253.

¹² Blíže např. KEPRTA, J.: *Organisace a správa československého školství. (Úvod do studia)*. Praha 1956, s. 50.

¹³ *Učební plán a učební osnovy pro školy střední (Výnos MŠO z 31. VII. 1948, č. A-153 000-II)*. Věstník MŠVU 4, 1948, sešit 14a, s. 361–362 + příloha.

¹⁴ Srov. *Učební plán a učební osnovy pro školy střední. Výnos MŠO ze dne 31. července 1948, č. A-153 000-II*. Zvláštní otisk přílohy Věstníku MŠO 4, sešit 14a. Praha 1948, s. 19.

a sociální osvobození. Poučovat mládež hlavně o těch obdobích našich dějin, v kterých naše národy byly průkopníky pokrokových ideálů, při jejichž uskutečňování se vždy opíraly o souhlasné úsilí i jiných národů [...].“¹⁵ Dosavadní výrazná převaha národních dějin byla doplněna výrazným zřetelem kladeným na dějiny světové. Ačkoli osnovy nadále zdůrazňovaly české a slovenské dějiny, proslavovalo se „přesvědčení o zákonitosti dějinného vývoje“. Podle tohoto přesvědčení nebylo možné odtrhávat národní dějiny od dějin světových, protože oboje směřovaly k dokazování vývoje společnosti směrem k socialismu a komunismu.¹⁶ Žáci tak měli pochopit „zákonitosti společenského vývoje“. Zvítězilo přesvědčení, že „momentální politická potřeba je totožná se zákonitým vývojem socialistické společnosti a že volný výběr fakt k dokazování chtěné poučky, zahrávání s pravdivým historickým obrazem je velká služba socialistickým cílům. V metodě se projevilo přesvědčení, že historický materialismus jako metodologie historické vědy objevil všechny hlavní zákonitosti historického vývoje, podle nichž se řídí současná naše politika, takže stačí citovat oficiálního politického činitele k tomu, aby historická skutečnost byla dokázána“.¹⁷ V osnovách byla zavedena marxistická dějinná periodizace vycházející z členění vývoje do ekonomických formací.

Osnovy sice nadále neurčovaly konkrétní časové dotace pro jednotlivé tematické celky, jednotlivé tematické celky byly ale určeny pro konkrétní měsíce výuky, což nám umožňuje porovnat jejich zastoupení.¹⁸ Některé tematické celky přitom zahrnovaly pouze určitý jev nebo událost, nikoli celou historickou periodu (např. husitské revoluční hnutí nebo revoluce 1848/1849).¹⁹ Patrné je zejména protežování některých témat. Upozorníme např. na tematický celek „husitská revoluce“, kterému byly určeny tři měsíce výuky dějepisu ve třetím ročníku střední školy (tj. ročník s nejvyšší časovou dotací předmětu), tj. 12,9 % z celkové dotace dějepisu. Bližší rozvržení učiva bylo postupně otisknuto v časopise *Společenské nauky ve škole*.²⁰ Významné postavení zaujímaly v osnovách dějiny slovanských národů, zejména Sovětského svazu (v cílech osnov uváděna pozornost k „pokrokovému světu“). Patrné je vymezování se proti Západu a jeho historii. V osnovách dále posílily sociální a hospodářské dějiny a s nimi spojená témata (dělnická třída, stávkový boj, revoluce, komunistické hnutí, třídní boj). Pojetí dějepisu bylo ovlivněno marxistickou (marxisticko-leninskou) ideologií, vycházelo ze zásad historického a dialektického materialismu. Celkově můžeme konstatovat, že došlo k masivní ideologizaci a politizaci dějepisu. Předmět se stal schematickým, frázevitým a formálním.²¹ Velký vliv měl na podobu dějepisu zejména ministr školství, věd a umění Zdeněk Nejedlý.

Přechod na nové osnovy měl probíhat podle pokynů, které měly zajistit vyrovnání rozdílů mezi novými a předešlými osnovami.²² Ve školním roce 1948/1949 měly být ke středním školám přechodně připojeny jednorozhodné učební kurzy (dějepisu zde byly určeny dvě týdenní vyu-

¹⁵ Tamtéž, s. 48.

¹⁶ Blíže ČAPEK, V.: *Problémy a tendence vyučování dějepisu v současném světě (studie k otázkám koncepcí dějepisného vyučování)*. Praha 1970, s. 86–88.

¹⁷ Tamtéž, s. 88.

¹⁸ Rozvrh učiva dějepisu pro jednotlivé měsíce se měnil po vydání nových učebnic dějepisu. Viz *Přechodná úprava učebních osnov občanské nauky, filosofie, dějepisu a zeměpisu ve školním roce 1950/51*. *Společenské nauky ve škole* 6, 1950–1951, č. 1, s. 7–16.

¹⁹ Blíže ČAPEK, V.: *Teoretické a metodologické základy didaktiky dějepisu I. Teoretické základy didaktiky dějepisu*. Praha 1976, s. 209.

²⁰ Viz ČONDL, K.: *Vyučování dějepisu podle nových osnov*. *Společenské nauky ve škole* 4, 1948–1949, č. 1, s. 16–17.

²¹ ČAPEK, V.: *Problémy a tendence vyučování dějepisu v současném světě (studie k otázkám koncepcí dějepisného vyučování)*. Praha 1970, s. 89.

²² Viz *Učební osnovy pro školy střední a Přechodné učební osnovy z roku 1945. Pokyny o užívání v školním roce 1948/49 (Výnos MŠO z 6. VIII. 1948, č. A-169 000-II)*. *Věstník MŠVU* 4, 1948, sešit 14a, s. 362–363.

čovací hodiny). Pro školní roky 1949/1950²³ a 1950/1951²⁴ byly osnovy středních škol doplněny pro ty předměty, pro které byly vydány nové učebnice (jejich součástí byly podrobné osnovy). Po vydání nových učebnic dějepisu se měnily také osnovy tohoto předmětu (resp. rozvrh učiva pro jednotlivé měsíce) tak, aby jim odpovídaly.²⁵ Osnovy středních škol byly později doplňovány pro školní rok 1950/1951 znovu, a to se zřetelem k branné výchově.²⁶ Důležitým mezníkem ve vývoji vyučovacího předmětu dějepisu se stalo vydání usnesení předsednictva ústředního výboru (dále ÚV) KSČ o učebnicích pro národní a střední školy v prosinci roku 1951.²⁷ Po vydání usnesení došlo k prohloubení radikálního kurzu ve vyučování dějepisu, odstraněno mělo být „kompromisnictví v otázce historicko-materialistického pojetí vývoje“.²⁸ Na vyučování dějepisu mělo být pohlíženo jako na „bojiště na ideologické frontě“,²⁹ zdůrazňována byla politická výchova, výchova k socialismu a k přátelství k Sovětskému svazu.

Období 1953–1960

V roce 1953 došlo k vydání nového školského zákona.³⁰ Povinná školní docházka byla zkrácena na osm let, což bylo zdůvodněno potřebami hospodářství a cílem zajistit do budoucna úplné středoškolské vzdělání celé populaci. Dojít mělo ke zvýšení tempa budování socialistické školy – zvýšena měla být ideově-politická práce našich škol. Škola se měla stát radikálním nástrojem budování socialistické a komunistické společnosti. Využito přitom mělo být zkušeností sovětské pedagogiky (školská soustava byla přiblížena sovětské školské soustavě, přiblížení nastalo také v oblasti obsahu). Základní všeobecné vzdělávání nově poskytovaly dva typy škol – osmiletá střední škola (dále OSŠ) a jedenáctiletá střední škola (dále JSŠ; prvních osm ročníků poskytovalo základní všeobecné vzdělání, tři navazující ročníky byly výběrovými). Učební plán a osnovy OSŠ byly stejné jako učební plán a osnovy prvních osmi ročníků JSŠ. Došlo tedy k organizačnímu sjednocení škol prvního a druhého stupně,³¹ v případě JSŠ také škol třetího stupně (zrušena byla dosavadní gymnázia).³² Tím měl být podpořen princip jednotné školy. I nadále zůstala zachována specifická kritéria k přijímání uchazečů ke studiu na výběro-

²³ *Učební plán a učební osnovy pro školy střední a nové učebnice pro tyto školy (Výnos MŠVU z 29. X. 1949, č. 127 527-I)*. Věstník MŠVU 5, 1949, sešit 25, s. 409–410.

²⁴ *Učební plán a učební osnovy pro školy národní a pro školy střední. Doplnky pro školní rok 1950/51 (Výnos MŠVU z 29. VIII. 1950, č. 62 903-I)*. Věstník MŠVU 6, 1950, sešit 25, s. 241–243.

²⁵ Viz *Přechodná úprava učebních osnov občanské nauky, filosofie, dějepisu a zeměpisu ve školním roce 1950/51*. Společenské nauky ve škole 6, 1950–1951, č. 1, s. 7–16; k organizaci dějepisné výuky podle nových učebnic viz FIDRMUC, O.: *Jak organizovat práci v dějepise na 2. stupni podle nových učebnic*. Společenské nauky ve škole 6, 1950–1951, č. 1, s. 39–42.

²⁶ *Doplnění učebních osnov pro školy II. a III. stupně ve školním roce 1950/51 (Výnos MŠVU z 12. I. 1951, č. 15 152-I)*. Věstník MŠVU 7, 1951, sešit 2, s. 15–16.

²⁷ *Usnesení předsednictva Ústředního výboru Komunistické strany Československa o učebnicích pro národní a střední školy*. Praha 1951.

²⁸ Bližie ČAPEK, V.: *Problémy a tendence vyučování dějepisu v současném světě (studie k otázkám koncepcí dějepisného vyučování)*. Praha 1970, s. 92–93. Srov. také ŠIROKÝ, J.: *Plánujeme vyučování dějepisu*. Společenské vědy ve škole 7, 1951–1952, č. 2, s. 87–91.

²⁹ Srov. *Vyučování dějepisu ve škole je jedním bojištěm na ideologické frontě*. Společenské nauky ve škole 6, 1950–1951, č. 5, s. 215–221.

³⁰ *Zákon ze dne 24. dubna 1953 o školské soustavě a vzdělávání učitelů (školský zákon)*. Praha 1953.

³¹ Tam, kde nebyly podmínky pro zřízení OSŠ nebo JSŠ, mělo být zřízeno prvních pět ročníků, které měly být označeny jako národní škola.

³² Jako klad nové školské soustavy je možné vidět to, že JSŠ vznikaly v hustější síti než dřívější gymnázia. Viz KRÁLÍKOVÁ, M. – NEČESANÝ, J. – SPĚVÁČEK, V.: *Nástin vývoje všeobecného vzdělávání v českých zemích*. Praha 1977, s. 81–82.

vých školách.³³ Děti z „kapitalistických rodin“ měly být přijímány pouze ve výjimečných a zvláštního zřetele hodných případech. Naopak rodiče dětí z dělnických a rolnických rodin měli být přesvědčováni, aby v co nejvyšší míře umožňovali svým dětem přístup k vyššímu vzdělání.

Původně byly připravovány osnovy pro dosavadní typy škol (tj. pro školy národní a pro školy střední).³⁴ Po vydání nového školského zákona mělo po sovětském vzoru dojít k posílení společenských věd.³⁵ Zvláštní význam měly mít zejména pro posílení vztonecké a branné výchovy, dojít v nich mělo k prohloubení ideově-politické výchovy, „aby se naše škola, [...] více se učíc ze sovětského vzoru, stala opravdovou výhni, kde se naše mládež socialisticky vykovává a zakalí“.³⁶ Přechod na novou školskou soustavu byl zajištěn pomocí přechodného učebního plánu a přechodných osnov pro školní rok 1953/1954.³⁷ Dějepis měl být v tomto školním roce vyučován v 6.–8. ročníku OSS a v odpovídajících ročnících JSS. V 6. ročníku připadly dějepisu dvě týdenní vyučovací hodiny, v 7. a 8. ročníku po třech týdenních vyučovacích hodinách. Dějepis tak v 6.–8. ročníku všeobecně vzdělávacích škol zaujímal celkem osm týdenních vyučovacích hodin, tj. 8,2 % z celkové dotace těchto ročníků OSS a JSS. Ve srovnání s dřívějšími středními školami tak vzrostla časová dotace dějepisu o jednu týdenní vyučovací hodinu. Osnovy byly prvně vydány v samostatných svazcích pro národní školy a pro jednotlivé předměty vyššího stupně sledovaných škol.³⁸

Přechodné osnovy zajišťovaly přechod na učební plán³⁹ a z něj vycházející osnovy,⁴⁰ vstupující v platnost od 1. září 1954. Dějepis byl v novém učebním plánu zařazen již do 5. ročníku všeobecně vzdělávacích škol (zrušeno bylo vyučování vlastivědě). V OSS a v prvních osmi ročnících JSS dějepis zaujímal po dvou týdenních vyučovacích hodinách v 5. a 6. ročníku a po třech týdenních vyučovacích hodinách v 7. a 8. ročníku. Celkem tak dějepis zaujímal v OSS a v prvních osmi ročnících JSS rekordních deset týdenních vyučovacích hodin (zde je ale třeba znovu připomenout zmíněné zrušení vlastivědy a posunutí dějepisu do 5. ročníku, který byl součástí prvního stupně sledovaných škol). Dějepis tak v 5.–8. ročníku OSS a JSS zaujímal 8 % z časové dotace těchto ročníků. Pokud započteme pouze dotace v 6.–8. ročníku OSS a JSS, zaujímal zde dějepis osm týdenních vyučovacích hodin, tj. 8,2 % z časové dotace těchto ročníků.

³³ Srov. např. *Přijímání uchazečů do výběrových škol* (Č. j. 81 839/54-A II/1, dne 1. listopadu 1954). Věstník MŠ 10, 1954, sešit 30–31, s. 330–332.

³⁴ Viz *Návrh učebních osnov pro národní a střední školy. Střední škola. Společenské vědy (dějepis, občanská nauka, zeměpis)*. Praha 1952. K návrhu blíže PRAVDOVÁ, M. – MACHAČ, B.: *Podíl VÚP na vývoji vyučování dějepisu a ústavě*. Dějepis ve škole 2, 1954–1955, č. 6, s. 246.

³⁵ Srov. ANGELIS, K.: *Nový školský zákon – nová etapa ve vývoji naší školy*. Společenské vědy ve škole 8, 1953, č. 6, s. 264.

³⁶ ANGELIS, K.: *Za zlepšení ideopolitické výchovy při vyučování předmětům společenských věd*. Společenské vědy ve škole 8, 1953, č. 7, s. 265.

³⁷ *Učební osnovy pro 6.–11. postupný ročník všeobecně vzdělávací školy na školní rok 1953/54. Dějepis*. Praha 1953; *K přechodným učebními plány a osnovám pro všeobecně vzdělávací školy na školní rok 1953/54* (Zn.: A I/3-010.17-1/12-53, dne 10. srpna 1953). Věstník MŠ 9, 1953, sešit 23, s. 221; PRAVDOVÁ, M.: *K osnovám dějepisu na školní rok 1953/54*. Společenské vědy ve škole 8, 1953, č. 7, s. 269–272. Přechodné osnovy byly následně pro některé ročníky upraveny tak, aby umožnily plynulý přechod na definitivní osnovy. Viz *Úprava přechodných učebních osnov dějepisu pro 6. a 7. postupný ročník všeobecně vzdělávacích škol ve školním roce 1953/54* (Č. j. 18 979/54-A I/1, dne 22. března 1954). Věstník MŠ 10, 1954, sešit 9, s. 83.

³⁸ Osnovy se v základních principech shodovaly s osnovami z roku 1954 (viz dále). Lišily se zejména v přidělení časových dotací pro jednotlivé tematické celky, čímž měl být zajištěn přechod na definitivní osnovy.

³⁹ *Učební plán všeobecně vzdělávacích škol* (Č. j. 100 690/53-C I/1, dne 1. prosince 1953). Věstník MŠ 9, 1953, sešit 34, s. 383.

⁴⁰ *Učební osnovy pro 6. až 11. postupný ročník všeobecně vzdělávacích škol. Dějepis*. Praha 1954. Vydání osnov předcházelo vydání návrhu osnov. Viz *Návrh učebních osnov pro 6. až 11. postupný ročník všeobecně vzdělávacích škol. Dějepis*. Praha 1953. Osnovy blíže analyzovali KOREJS, J. – HŘEBEJKOVÁ, J.: *Vývoj učebního plánu naší všeobecně vzdělávací školy. (Příspěvek k teorii učebního plánu)*. Pedagogika 6, 1956, č. 2, s. 199–203.

Samostatně byly vydány osnovy pro 1.–5. ročník všeobecně vzdělávacích škol (národní škola),⁴¹ kde byl dějepis zařazen do 5. ročníku. Předmět zde netvořil ucelený systém, podávány zde měly být typické historické obrazy z národních dějin, ve kterých mělo být obsaženo základní učivo. Osnovy pro 6.–11. ročník všeobecně vzdělávacích škol byly vydány v samostatných svazcích pro každý vyučovací předmět, včetně dějepisu.⁴² Stanoven byl nový cíl předmětu: „[...] *podat žactvu pevně a ucelené vědomosti o minulosti českého a slovenského národa a výklad základních jevů z dějin světových s hlediska dialektického a historického materialismu tak, aby vyučování vedlo k vytváření vědeckého světového názoru žáků, aby je vychovávalo k socialistické morálce a aby přispívalo k prohloubení polytechnického vzdělání.*“⁴³ Osnovy znamenaly další prohloubení vzdělávání v duchu marxismu-leninismu – konstatovaly, že „*marxisticko-leninsky pochopený dějepis je důležitým činitelem při výchově žactva k socialistickému vlastenectví a k národní hrdosti, jakož i k lásce a věrnosti SSSR. Takový dějepis se stává mocnou zbraní dělnické třídy.*“⁴⁴ Žáci měli být schopni aktivně a uvědoměle bojovat za „*veliké dílo marxismu-leninismu, za socialismus a komunismus.*“ V dějepise měli poznávat rozdíly mezi socialismem a kapitalismem. Socialismus měl znamenat „*skutečný humanismus, zápas o štěstí lidu a zároveň zajištění národní nezávislosti ve spojení s velkým Sovětským svazem a silami míru na celém světě.*“⁴⁵ Osnovy se ostře vyhraňovaly proti období první republiky, která byla vykreslována jako kapitalistický stát sloužící zájmům imperialistů. Žáci měli být v dějepise poučováni o úloze lidových mas v dějinách a o úloze velkých osobností a jejich vztahu k lidovým masám a hnutím. Tak měli získávat přesvědčení o „*spravedlivém třídním boji, správné poučení o významu revoluce, diktatuře proletariátu a socialismu.*“ Zdůrazňován byl výchovný význam životopisů Lenina, Stalina, Gottwalda a Zápotockého.

Osnovy kladly důraz zejména na národní dějiny (v osnovách označovány jako dějiny českého a slovenského národa), které měly být osou dějepisného učiva v 6.–8. ročníku. Světové dějiny měly být v těchto ročnících zařazeny rámcově jako doplněk národních dějin (více do hloubky měly být probírány ve vyšších ročnících JŠŠ). Zvláštní péče měla být věnována obdobím a událostem, které byly označeny za „*základní kameny našeho dějinného vývoje a součást našich pokrokových národních tradic.*“ (dějiny pracujících mas, „vykořisťovaných tříd“, boje poddaného lidu a dělnické třídy, boje za svobodu a nezávislost, KSČ). Základním tématem národních dějin mělo být období husitství, dále pak národní obrození, revoluční rok 1848, dějiny dělnického hnutí a budování lidově demokratického a socialistického Československa. Při výkladu dějepisného učiva měly být podávány také základy polytechnického vzdělání.⁴⁶ Těžiště dějin světových mělo spočívat v dějinách novověku a v dějinách doby nejnovější, které byly považovány za významné pro formování komunistického světového názoru žáků. Důraz měl být kladen také na dějiny Sovětského svazu a dějiny ostatních „lidových demokracií“.

Stanovení časových dotací pro jednotlivé tematické celky nám umožňuje kvantitativně porovnat jejich zastoupení ve vyučování dějepisu (uvádíme zastoupení v 6.–8. ročníku OSŠ

⁴¹ *Učební osnovy pro 1. až 5. postupný ročník všeobecně vzdělávacích škol. Národní škola.* Praha 1954.

⁴² K osnovám blíže MEJSTŘÍK, V.: *Problematika vyučování dějepisu v 6.–8. postupném ročníku všeobecně vzdělávací školy.* Dějepis ve škole 1, 1954, č. 7, s. 295–304; PRAVDOVÁ, M.: *Některé problémy nových učebních osnov dějepisu. (Rozklad o základních problémech uvedených při instruktáži posluchačů prázdninového kursu v Opavě).* Dějepis ve škole 1, 1954, č. 7, s. 293–294.

⁴³ *Učební osnovy pro 6. až 11. postupný ročník všeobecně vzdělávacích škol. Dějepis.* Praha 1954, s. 5.

⁴⁴ Tamtéž.

⁴⁵ Tamtéž, s. 6.

⁴⁶ K polytechnickému vyučování v dějepise podle nových osnov blíže MEJSTŘÍK, V.: *Polytechnické vyučování v dějepise.* Dějepis ve škole 1, 1954, č. 2, s. 73–79.

a JSS, nezapočítáváme 5. ročník). Celá čtvrtina z časové dotace předmětu byla určena dějinám pravěku a starověku („*řád prvotně pospolný a otrokářský*“),⁴⁷ dominují zde zejména tematické celky starověké Řecko (18 hodin, tj. 6,8 % z dotace dějepisu) a starověký Řím (20 hodin, tj. 7,6 % z dotace dějepisu). V rámci dějin středověku, jehož časová dotace se blížila pětina z dotace dějepisu, dominovalo husitské hnutí (tematický celek byl nazván „*Období krise feudalismu. Husitské revoluční hnutí*“), kterému bylo určeno 20 vyučovacích hodin (tj. 7,6 % z dotace dějepisu). Dotace dějin novověku se blížila 30 % z celkové dotace předmětu. Upozorníme např. na dotaci určenou tematickému celku „*Revoluční rok 1848 v našich zemích*“ (7 hodin, tj. 2,7 % z dotace předmětu). Téměř čtvrtina z dotace dějepisu byla určena dějinám doby nejnovější (dějiny od konce první světové války). Nejnovějším dějinám tedy byla v osnovách věnována výrazná pozornost. Celkově můžeme konstatovat, že osnovy znamenaly přitvrzení marxisticko-leninského charakteru dějepisu. Také pozdější socialistická historiografie a didaktika označovala předmět v tomto období jako „*jednostranně pochopený marxistický dějepis*“.⁴⁸

V dalším vývoji sledovaného vyučovacího předmětu upozorníme na vydání usnesení ÚV KSČ z června 1955 *O zvýšení úrovně a dalším rozvoji všeobecně vzdělávacího školství*,⁴⁹ požadujícího do roku 1960 odstranění nedostatků v náplni, metodách a formách práce našich škol a jejich přeměnu na školy všeobecně vzdělávací a polytechnické.⁵⁰ Usnesení věnovalo pozornost také ideové výchově mládeže, utvářen měl být socialistický charakter našich škol, požadována byla branná, vlastenecká a ateistická výchova. Vytyčen byl požadavek vypracování nových učebních plánů a osnov se zřetelem k vymezení základního učiva (viz dále pokusný učební plán a osnovy).

Dílejší změny osnov přinesly směrnice pro vyučování ve školním roce 1955/1956.⁵¹ Učitelé se měli soustředit zejména na základní učivo, důsledněji mělo být zaváděno polytechnické vyučování. V dějepise mělo být v národních dějinách vypuštěno učivo po roce 1948 a ve světových dějinách po roce 1945. Následující události nebylo podle směrnic možné správně a objektivně hodnotit. Učitelé měli ale pečlivě sledovat vývoj světových i domácích událostí a seznamovat s nimi žáky tak, aby byli stále informováni o pokračujícím vývoji společnosti.

Významným mezníkem ve vývoji vyučovacího předmětu dějepis se stalo vydání *Poznámek k vyučování na školách všeobecně vzdělávacích* pro školní rok 1956/1957.⁵² *Poznámky* doplňovaly dříve pro každý vyučovací předmět vydané metodické stati⁵³ a obsahovaly návod k redukci vyučovací látky dosud používaných učebnic. Úpravy vycházely z dění na XX. sjezdu Komunistické strany Sovětského svazu (dále KSSS), kde bylo provedeno odhalení a kritika kultu

⁴⁷ Vysoký počet hodin věnovaný tomuto období byl zdůvodněn tím, že i při cykličnosti osnov již neměly být dějiny pravěku a starověku na vyšším stupni všeobecně vzdělávacích škol chronologicky probírány (omezeny zde byly na minimum), tím, že zde byli žáci poprvé seznamováni se systematicky členěnými dějinami v chronologických souvislostech, a tím, že zde bylo vykládáno obsahově nejdálčenější učivo, jehož rekonstrukce je pro žáky obtížná. Blíže MEJSTRÍK, V.: *Problematika vyučování dějepisu v 6.–8. postupném ročníku všeobecně vzdělávací školy*. Dějepis ve škole 1, 1954, č. 7, s. 295–296.

⁴⁸ ČAPEK, V.: *Problémy a tendence vyučování dějepisu v současném světě (studie k otázkám koncepcí dějepisného vyučování)*. Praha 1970, s. 94.

⁴⁹ *Usnesení Ústředního výboru KSČ o zvýšení úrovně a dalším rozvoji všeobecně vzdělávacího školství*. Praha 1955.

⁵⁰ Stanoveny byly hlavní směrnice pro tyto změny. Viz MACHAČ, B.: *Usnesení ÚV KSČ z června 1955 – velká pomoc naší všeobecně vzdělávací škole*. Dějepis ve škole 2, 1955, č. 7, s. 291–304.

⁵¹ *Směrnice pro vyučování ve školním roce 1955/56 na všeobecně vzdělávacích školách* (Č. j. 40 231/55-A I/1, dne 28. července 1955). Věstník MŠ 11, 1955, sešit 19–22, s. 173–179.

⁵² *Školní rok 1956–57. Poznámky k vyučování na školách všeobecně vzdělávacích. Dějepis. Ústava ČSR a SSSR. Psychologie. (Výnos MŠ ze dne 28. května 1956, č. 32112/56 A I/1)*. Praha 1956.

⁵³ Viz PRAVDOVÁ, M.: *Metodické stati pro všeobecně vzdělávací školy. Dějepis a ústava ČSSR a SSSR (5.–11. postupný ročník)*. Praha 1955.

osobnosti Stalina. Konstatováno bylo, že v dějepise byl přeceňován vliv Stalinovy osobnosti na vývoj dějinných událostí. Kritizovány byly některé Stalinovy teze. *Poznámky* spoléhaly na samotné učitele v tom, že se s nastalou situací vypořádají – vyučovat měli podle starých osnov a učebnic s některými škrty.⁵⁴ Výsledkem změn a ořesů provedených ve výuce dějepisu po XX. sjezdu KSSS byla nedůvěra k vyučovacímu předmětu dějepis a k historii jako takové.⁵⁵

Směrnice pro školní rok 1956/1957⁵⁶ na základě výše zmíněného usnesení z roku 1955 na vybraných školách zkušebně zaváděly pokusný učební plán, osnovy a učebnice.⁵⁷ Tyto dokumenty měly být po tomto pokusném zkoušení⁵⁸ zavedeny od roku 1960 na všech školách. V pokusných osnovách byl dějepis zařazen od 5. ročníku (obsahem tohoto ročníku měly být „obrázky z našich dějin“). V 5., 6. a 7. ročníku pokusného učebního plánu byly dějepisu určeny dvě týdenní vyučovací hodiny, v 8. ročníku tři týdenní vyučovací hodiny. Ve srovnání s dosud platnými osnovami z roku 1954 tak měl dějepis přijít o jednu vyučovací hodinu v 7. ročníku. Patrně je částečné ideologické zmírnění cílů předmětu ve srovnání s dosavadními osnovami. V 8. ročníku byl v pokusných osnovách k dějepisu přičleněn dosud samostatný předmět ústava ČSR a SSSR. Pokusné osnovy měnily také strukturu tematických celků a jejich časové dotace.⁵⁹ Pokusné osnovy vycházely z teorie základního učiva. Zkrácení povinné školní docházky bez revize kurikula a s tím spojený přílišný rozsah učiva s sebou totiž přinesly problém přeplněnosti osnov a učebnic a s tím spojené přetěžování žáků a následně vysoké procento propadajících žáků.⁶⁰ Dokonce někteří autoři v období socialismu (nejen) proto hovořili o období po roce 1953 jako o „skvrně ve vývoji našeho školství“ a o „období omylů“.⁶¹ Do popředí zájmu se proto dostala problematika základního učiva. Brzy se ale ukázalo, že nejde o vhodnou cestu ke zlepšení výsledků výchovy a vyučování.⁶² Pokusné osnovy se proto nedočkaly svého plošného zavedení tak, jak bylo plánováno.

Na školách, na kterých nebyl zaveden pokusný učební plán, došlo od začátku školního roku 1957/1958 ke změně časové dotace dějepisu.⁶³ Na školách, na kterých bylo zavedeno vyučování

⁵⁴ Blíže ČAPEK, V.: *Problémy a tendence vyučování dějepisu v současném světě (studie k otázkám koncepcí dějepisného vyučování)*. Praha 1970, s. 96.

⁵⁵ Srov. tamtéž, s. 96–99.

⁵⁶ *Směrnice pro učební výchovnou práci škol všeobecně vzdělávacích a pedagogických ve školním roce 1956/57* (Č. j. 43 699-A I/1, dne 23. července 1956). Věstník MŠK 12, 1956, sešit 19–23, s. 182–186.

⁵⁷ *Pokusný učební plán všeobecně vzdělávacích škol*. Praha 1957; *Pokusné učební osnovy všeobecně vzdělávacích škol. Dějepis (5.–11. ročník)*. Praha 1957.

⁵⁸ Viz DĚDINA, J.: *Do nového školního roku*. Dějepis ve škole 4, 1957, č. 7, s. 315–318; PRAVDOVÁ, M.: *K výzkumu základního učiva v pokusných osnovách a učebnicích dějepisu*. Dějepis ve škole 4, 1957, č. 7, s. 319–329; PODMELE, L.: *Zpráva o ústřední instruktáži dějepisu*. Dějepis ve škole 4, 1957, č. 8, s. 357–363; *Výzkum pokusných učebních osnov a učebnic a jejich ověřování v praxi na všeobecně vzdělávacích školách* (Č. j. 26 127/57-A I/1, dne 6. června 1957). Věstník MŠK 13, 1957, sešit 17, s. 203–205; *Výzkum pokusných učebních osnov a učebnic a jejich ověřování v praxi na všeobecně vzdělávacích školách – dodatek* (Č. j. 34 593/57-A I/1, dne 17. října 1957). Věstník MŠK 13, 1957, sešit 30, s. 359–360.

⁵⁹ Pokusné osnovy dějepisu se dočkaly v našem pedagogickém tisku řady komentářů. Srov. např. ŠPIČÁK, J.: *Zvládnutí základních historických pojmů z nejnovějších dějin absolventy základních devítiletých škol. K diskusi o pojetí dějepisu v nové koncepci ZDŠ*. Dějepis a zeměpis ve škole 9, 1966–1967, č. 9, s. 261–263; LANDMAN, J.: *Vyučování ústav v hodinách dějepisu na všeobecně vzdělávacích školách podle návrhu nových osnov*. Dějepis ve škole 5, 1958, č. 8, s. 361–363; HÁNL, J.: *Generální linie – také pro nás!* Dějepis ve škole 5, 1958, č. 7, s. 289–290.

⁶⁰ Srov. např. KRÁLÍKOVÁ, M. – NEČESANÝ, J. – SPĚVÁČEK, V.: *Nástin vývoje všeobecného vzdělávání v českých zemích*. Praha 1977, s. 81.

⁶¹ Srov. např. MIKULČÁK, J.: *Padesát let vyučování matematice v naší republice*. Matematika ve škole 19, 1968, č. 1, s. 20–23.

⁶² Srov. např. tamtéž, s. 24–25.

⁶³ Viz *Směrnice pro učební výchovnou práci na všeobecně vzdělávacích školách* (Č. j. 25 301/57 – A I/2, dne 27. května 1957). Věstník MŠK 23, 1957, sešit 15–16, s. 181.

technickým předmětům (ruční práce, práce v dílnách a na školních pozemcích, praktika ze strojírenství, elektrotechniky a zemědělství), přišel dějepis o jednu týdenní vyučovací hodinu v druhém pololetí 8. ročníku. Na těchto školách tak dějepis zaujímal 9,5 týdenních vyučovacích hodin (při započtení dotace v 5. ročníku), tj. 7,6 % z celkové dotace 5.–8. ročníku všeobecně vzdělávacích škol. Na školách, kde nebylo zavedeno vyučování technickým předmětům, zůstala časová dotace dějepisu nezměněna. Dějepisu na těchto školách zůstalo určeno deset týdenních vyučovacích hodin (při započtení dotace v 5. ročníku), tj. 8 % z dotace 5.–8. ročníku všeobecně vzdělávacích škol.

Po všech úpravách osnov provedených v rozmezí let 1954–1957 bylo pro rok 1957 připraveno jejich nové vydání.⁶⁴ Samostatně byly opět vydány osnovy pro národní školy.⁶⁵ Nešlo přitom o základní revizi dosavadních osnov – ta měla být předmětem ověřování pokusných dokumentů (viz výše). V platnosti zůstal učební plán vyhlášený směrnicemi v témže roce (viz výše). Přestože základ osnov zůstal stejný, je patrné mírné ideologické zmírnění osnov (vypadly citace Stalina a Gottwalda, požadavek na využívání jejich životopisů ve výuce dějepisu apod.). Snížení časové dotace dějepisu v 8. ročníku v případě zavedení vyučování technickým předmětům (viz výše) způsobilo jediné změny v určení časových dotací pro jednotlivé tematické celky. V případě snížení dotace dějepisu, došlo k oslabení vyučování nejnovějších dějin.

Období 1960–1978

Základní linie dalších změn v našem školství byla určena XI. a XII. sjezdem KSČ⁶⁶ a dokumentem *O těsném spojení školy se životem a o dalším rozvoji výchovy a vzdělání v ČSR* z dubna 1959.⁶⁷ Stanoveny byly nové principy pro rozvoj našich škol (prodloužení povinného základního vzdělání, možnost získat úplně středoškolské vzdělání pro všechny, těsné propojení vyučování se životem a výrobou – např. podpora polytechnického vyučování apod.). Na těchto základech byl v roce 1960 vydán nový školský zákon.⁶⁸ Po deklarovaném vybudování socialismu mělo nyní všechno úsilí směřovat k vytváření předpokladů pro přechod ke komunismu. Naše školy proto měly připravovat nadšené budovatele komunismu. Výchova a vzdělání měly být nadále založeny na vědeckém světovém názoru a na marxismu-leninismu.⁶⁹ Školským zákonem byla změněna dosavadní školská soustava. Povinné vzdělávání bylo prodlouženo na devět let. Zachována zůstala jednotnost školské soustavy, škola poskytující základní vzdělání byla ale znovu oddělena od

⁶⁴ *Učební osnovy všeobecně vzdělávacích škol. Dějepis (6.–11. ročník), Ústava ČSR a SSSR (8. ročník), Psychologie (10. ročník), Logika (11. ročník)*. Praha 1957.

⁶⁵ *Učební osnovy všeobecně vzdělávacích škol. Upravené vydání s metodickými poznámkami. Národní škola. 1. až 5. ročník*. Praha 1957.

⁶⁶ K úkolům dějepisu a společenských věd podle XI. sjezdu KSČ viz HÁNL, J.: *Generální linie – také pro nás!* Dějepis ve škole 5, 1958, č. 7, s. 289–290. K úkolům dějepisu a společenských věd podle XII. sjezdu KSČ viz JERSÁK, J.: *XII. sjezd KSČ a úkoly společenských věd*. Dějepis a zeměpis ve škole 5, 1962–1963, č. 2, s. 25; BRADÁČ, Z.: *Výsledky XII. sjezdu KSČ a úloha společenských věd v dalším rozvoji naší socialistické společnosti*. Dějepis a zeměpis ve škole 5, 1962–1963, č. 6, s. 153–154.

⁶⁷ Viz HENDRYCH, J.: *O těsném spojení školy se životem a o dalším rozvoji výchovy a vzdělání v Československu: referát Jiřího Hendrycha na zasedání ÚV KSČ dne 22. dubna 1959 a usnesení ÚV KSČ ze dne 23. dubna 1959*. Praha 1959. K plánované podobě dějepisu podle tohoto dokumentu viz DĚDINA, J.: *Dějepis na všeobecně vzdělávacích školách v novém školním roce*. Dějepis a zeměpis ve škole 1, 1959, č. 6, s. 184–185; OPATRIL, S.: *K otázce cíle a úkolů dějepisného vyučování*. Dějepis a zeměpis ve škole 2, 1960, č. 1, s. 22–23.

⁶⁸ *Zákon ze dne 15. prosince 1960, č. 186 Sb., o soustavě výchovy a vzdělávání (školský zákon)*. Věstník MŠK 17, 1961, sešit 1–11, s. 1–7.

⁶⁹ K novým úkolům naší školy blíže např. ANGELIS, K.: *Nové cesty naší školy*. Dějepis a zeměpis ve škole 1, 1959, č. 6, s. 161.

středních všeobecně vzdělávacích škol. Povinné základní vzdělávání měla nově poskytovat základní devítiletá škola (dále ZDŠ; 6–15 let; první stupeň tvořil 1.–5. ročník, druhý stupeň 6.–9. ročník). K přijímání na výběrové školy zůstala zachována dosavadní kritéria (viz výše).

Od roku 1964 po vydání dalšího usnesení ÚV KSČ⁷⁰ můžeme v našem školství pozorovat jisté uvolnění. Zavedeno bylo diferencované vyučování (šlo o první formy diferenciací uskutečněné na sledovaném typu škol po roce 1948).⁷¹ Nejdříve byla dobrovolně zavedena diferenciací vnitřní (uplatnění individuálního přístupu při respektování kolektivního vyučování ve třídách), později v některých ročnících a předmětech také diferenciací vnější (vytváření tzv. studijních a praktických tříd či skupin). V platnosti zůstávala zásada jednotné školy, jednotné zůstávaly i učební plány a osnovy.⁷² Principy jednotné školy ale neměly být nadále ztotožňovány s požadavkem uniformity pro všechny žáky. Dalším projevem uvolnění v našem školství byly změny v oblasti cizích jazyků. Důležité místo v kánonu vyučovacích předmětů nadále zaujímal ruský jazyk, který zůstal na všech školách vyučován jako povinný předmět. Uznána ale byla také potřeba dalších cizích jazyků, proto byly na ZDŠ vyučovány jako nepovinné předměty angličtina, francouzština, španělština a němčina. Na vybraných ZDŠ bylo navíc pokusně zavedeno rozšířené vyučování jazykům (poskytovat měly širší znalosti dvou jazyků – ruského a některého dalšího živého jazyka).⁷³ Připouštělo se nejen zřizování tříd, ale také samostatných škol s rozšířeným vyučováním jazykům. Vznikaly tak vlastně třídy nebo dokonce školy výběrové. Dalším projevem změn v našem školství bylo experimentální obnovení víceletých gymnázií.⁷⁴ Zřizovány byly také další experimentální školy a výchovná a vzdělávací zařízení.⁷⁵ Vyjádřením změn v našem školství bylo vydání *Akčního programu ministerstva školství* po lednovém plénu ÚV KSČ v roce 1968.⁷⁶ Program upozorňoval na deformace, které byly v našem školství dříve provedeny, vyjadřoval potřebu vytvoření podmínek pro tvůrčí a svobodnou atmosféru na školách.⁷⁷

Po srpnových událostech roku 1968 bylo naše školství zasaženo normalizačními poměry – zaváděna byla „konsolidačních opatření“,⁷⁸ obnovován byl socialistický charakter školství, znovu byl plně uplatňován marxisticko-leninský přístup. Některé předchozí změny byly kritizovány

⁷⁰ *K úkolům dalšího rozvoje školství a k výchově mládeže na školách. Usnesení ÚV KSČ z 22. října 1964.* In: Trajer, J. (ed.): *Stranické a vládní dokumenty o škole.* Praha 1970, s. 150–157.

⁷¹ *Viz Pokyny pro polo odborné a pro diferencované vyučování na základních devítiletých školách (Čj. 24 369/65-I/1, dne 31. května 1965).* Věstník MŠK 21, 1965, sešit 17, s. 169–173.

⁷² V zájmové třídě (skupině) mohl být zvýšen počet hodin příslušného předmětu o jednu vyučovací hodinu týdně. *Viz Organizační pokyny pro základní devítileté školy (Čj. 21 190/69, dne 26. června 1969).* Věstník MŠ a MK 25, 1969, sešit 7, s. 81–85.

⁷³ *Viz Pokusně zavedení rozšířeného vyučování jazykům na vybraných základních devítiletých školách a školách II. cyklu.* Věstník MŠK 21, 1965, sešit 1, s. 3; *Směrnice pro zavádění rozšířeného vyučování jazykům na vybraných základních devítiletých školách (Čj. 3 982/65-I/1, dne 22. listopadu 1965).* Věstník MŠK 21, 1965, sešit 35, s. 349–351; *Směrnice o rozšířeném vyučování cizím jazykům na základních devítiletých školách (Čj. 16 116/72-200, dne 20. června 1972).* Věstník MŠ a MK 28, 1972, sešit 6, s. 94–95.

⁷⁴ KRÁLÍKOVÁ, M. – NEČESANÝ, J. – SPĚVÁČEK, V.: *Nástin vývoje všeobecného vzdělávání v českých zemích.* Praha 1977, s. 96.

⁷⁵ *Viz Organizační zásady pro činnost experimentálních škol (Čj. 41 955/61-II/4, dne 4. října 1961).* Věstník MŠK 27, 1961, sešit 33–34, s. 373–375; *Směrnice pro experimentální činnost pedagogických a jiných vědeckých institucí na školách a výchovných i vzdělávacích zařízeních (Čj. 33 136/65 – I/2, dne 19. ledna 1966).* Věstník MŠK 22, 1966, sešit 4, s. 13–15.

⁷⁶ *Akční program ministerstva školství.* Učitel'ské noviny 18, 1968, č. 26, s. 5–7.

⁷⁷ *Viz také WALTEROVÁ, E.: Vývoj primární a nižší sekundární školy v českém kontextu.* In: Walterová, E. et al.: *Dva světy základní školy? Úskalí přechodu z 1. na 2. stupeň.* Praha 2011, s. 38.

⁷⁸ *Viz Poučení z krizového vývoje ve straně a společnosti po 13. sjezdu KSČ; rezoluce o aktuálních otázkách jednoty strany schválená plenárním zasedáním ÚV KSČ v prosinci 1970.* Praha 1971.

za „nenápadný odklon od vytčených cílů socialistické školské soustavy s jejími principy demokratičnosti, všestrannosti a harmoničnosti“.⁷⁹ Na základě politických prověrek byly provedeny čistky v učitelských sborech. Znovu prohlubována byla ideově politická úroveň učitelů.⁸⁰ Normalizace se znovu výrazně dotkla také výběru studentů výběrových škol. Vnitřní diferenciací a volitelné předměty byly povoleny i nadále, zakázáno ale bylo zřizování studijních a praktických tříd (dělení žáků podle prospěchu).⁸¹ Změn doznaly také učební plány škol s rozšířeným vyučováním jazykům.⁸² Zrušena byla pokusná víceletá gymnázia. Normalizace se dotkla také obsahu jednotlivých vyučovacích předmětů.

Podívejme se dále na vývoj vyučovacího předmětu dějepis v tomto období. V souvislosti s přetvářením našeho školství byla iniciována diskuze o budoucí podobě tohoto předmětu. Ve Výzkumném ústavu pedagogickém byly vypracovány dvě koncepce dějepisných osnov pro ZDŠ, které se staly podklady pro tuto diskuzi – autory těchto návrhů byli Marie Pravdová⁸³ a Jan Jersák.⁸⁴ Na stránkách časopisu *Dějepis a zeměpis ve škole* byla následně rozpoutána diskuze o těchto návrzích.⁸⁵ K oběma návrhům byly otištěny souhlasné i nesouhlasné připomínky, zveřejňovány byly také další příspěvky, zabývající se pojetím cílů, úkolů a obsahu dějepisného vyučování a jeho osnov.⁸⁶ Zároveň byl prováděn výzkum pokusných osnov a učebnic dějepisů.⁸⁷ Od školního roku 1958/1959 byly v tomto výzkumu sledovány nové základní problémy – spojení dějepisného vyučování se životem a výrobou, výchovné zřetele předmětu a využívání regionálních prvků.

Přechod na povinnou devítiletou školní docházku měl být zajišťován od školního roku 1959/1960.⁸⁸ Pro deváté ročníky byly vyhlášeny přechodný učební plán (dějepisů zde připadly dvě týdenní vyučovací hodiny) a přechodné osnovy.⁸⁹ V tomto ročníku mělo být zopakováno a prohloubeno učivo dosavadní OSS. V dějepise si z tohoto ročníku měli žáci odnést prohlou-

⁷⁹ KRÁLÍKOVÁ, M. – NEČESANÝ, J. – SPĚVÁČEK, V.: *Nástin vývoje všeobecného vzdělávání v českých zemích*. Praha 1977, s. 96. Ke kritice opatření provedených v našem školství v období let 1964–1968 viz také *Vývoj, současný stav a další úkoly československého školství*. In: Kujal, B. et al.: *Tricet let československé jednotné školy*. Praha 1979, s. 209–210.

⁸⁰ Viz např. *Zabezpečení ideově politického vzdělávání učitelů, výchovných i školských pracovníků škol I. a II. cyklu organizovaného ministerstvem školství ČSR ve školním roce 1972/73*. Věstník MŠ a MK 28, 1972, sešit 8, s. 129–131.

⁸¹ Viz např. *Organizační směrnice pro základní devítileté školy – změny a doplňky* (Č.j. 24490/70-202, dne 20. srpna 1970). Věstník MŠ a MK 26, 1970, sešit 8, s. 73–74.

⁸² Viz *Výnos ministerstva školství České socialistické republiky, kterým se mění a doplňuje směrnice o učebních plánech pro školy I. cyklu (základní devítileté školy a školy pro mládež vyžadující zvláštní péči)* (Č.j. 24491/70 – 202, dne 13. srpna 1970). Věstník MŠ a MK 26, 1970, sešit 8, s. 74.

⁸³ PRAVDOVÁ, M.: *Cíle a úkoly vyučování dějepisů na všeobecně vzdělávací škole, zvláště na základní škole devítileté*. Dějepis a zeměpis ve škole 1, 1959, č. 8, s. 233–236; PRAVDOVÁ, M.: *Návrh na obsah vyučování dějepisů na základní devítileté škole*. Dějepis a zeměpis ve škole 1, 1959, č. 9, s. 266–270.

⁸⁴ JERSÁK, J.: *O nové pojetí dějepisů na naší škole*. Dějepis a zeměpis ve škole 1, 1959, č. 9, s. 268–270; JERSÁK, J.: *Návrh osnov dějepisů na základní devítileté škole*. (Dodatek k článku v 9. čísle). Dějepis a zeměpis ve škole 1, 1959, č. 10, s. 300–301.

⁸⁵ Viz PRAVDOVÁ, M.: *Návrh na obsah vyučování dějepisů na základní devítileté škole*. Dějepis a zeměpis ve škole 1, 1959, č. 9, s. 266–270.

⁸⁶ V rámci diskuze byla na stránkách časopisu *Dějepis a zeměpis ve škole* otištěna dlouhá řada článků. Srov. *Dosavadní průběh diskuse o dějepise*. Dějepis a zeměpis ve škole 2, 1960, č. 6, s. 183–184.

⁸⁷ Viz PRAVDOVÁ, M.: *Výsledky výzkumu pokusných osnov a učebnic dějepisů*. Dějepis a zeměpis ve škole 1, 1959, č. 9, s. 279–281.

⁸⁸ *Zajištění přechodu na devítiletou povinnou školní docházku ve školním roce 1959/60* (Č. j. 4741/59-1/2, dne 31. ledna 1959). Věstník MŠK 15, 1959, sešit 5–6, s. 53–54; *Zajištění přechodu na devítiletou povinnou školní docházku ve školním roce 1960/61* (Č. j. 12 021/60-1/2, dne 4. dubna 1960). Věstník MŠK 16, 1960, sešit 11–12, s. 121.

⁸⁹ *Přechodné učební osnovy pro 9. třídu základního vzdělání všeobecně vzdělávací školy*. Praha 1959. Vydány byly také pokusné osnovy pro 9. ročník JŠS pro školní rok 1959/60. Viz *Učební osnovy. Upravené vydání pokusných učebních osnov 9. ročníku jedenáctiletých středních škol pro školní rok 1959/60*. Praha 1959.

benou znalost národních dějin a dějin doby nejnovější.⁹⁰ Tak měl být zajištěn přechod na nový učební plán vydaný v roce 1960.⁹¹ Učební plán byl součástí dokumentu *Pojetí základní devítileté školy*.⁹² Podle tohoto dokumentu měl mít dějepis velký význam pro komunistickou výchovu, těžištěm vyučování předmětu mělo být poznávání československých dějin na pozadí dějin světových. Více uplatněn měl být vliv umění, posílen měl být zřetel k historii místa školy a okolí a ke kulturním dějinám.⁹³ V návaznosti na učební plán byly v roce 1960 vydány také nové učební osnovy pro ZDŠ.⁹⁴ Nové osnovy byly vydány v samostatných svazcích pro 1.–5. ročník⁹⁵ (dějepisu zde předcházelo znovu obnovené vyučování vlastivědě) a pro jednotlivé vyučovací předměty 6.–9. ročníku ZDŠ, včetně dějepisu.⁹⁶ Dějepis měl být v ZDŠ vyučován v jedné týdenní vyučovací hodině v 6. ročníku a ve dvou týdenních vyučovacích hodinách v 7.–9. ročníku. Celkem tak dějepisu na ZDŠ připadlo sedm týdenních vyučovacích hodin, tj. 5,6 % z dotace 6.–9. ročníku ZDŠ. Dějepis tak ve srovnání s předchozími osnovami přišel o tři (případně o 2,5) týdenní vyučovací hodiny. Znovu zavedeno bylo ale vyučování vlastivědě, kterou dosud dějepis v 5. ročníku z části nahrazoval. Přesto, i kdybychom nezapočetli časovou dotaci dějepisu v 5. ročníku bývalých OSS a JSS, došlo k poklesu časové dotace předmětu o jednu (případně o 0,5) týdenní vyučovací hodinu, a to i přes prodloužení povinné školní docházky.

Osnovy stanovovaly nový cíl vyučovacího předmětu dějepis na ZDŠ: „[...] *seznámit žáky s dějinami ČSSR na pozadí dějin světových. Ve spojení národních dějin s nejvýznamnějšími jevy světových dějin poznávají žáci souvislosti společenských jevů ve vývoji lidstva a učí se chápat zákonitosti vývoje společnosti. Dějepisné vyučování tak napomáhá vytváření vědeckého světového názoru.*“⁹⁷ Dějepis měl v žácích probouzet národní hrdost a „*city socialistického vlastenectví*“. Pomocí poznávání dějin jiných zemí měla být u žáků probouzena úcta k ostatním národům (ne pouze úcta k některým národům a nenávisť k jiným národům, jako tomu bylo v některých z předešlých osnov)⁹⁸ a city proletářského internacionalismu. Zvýšený zájem měl být kladen na dějiny „*doby nové a nejnovější*“. Tím měl dějepis napomáhat lepší orientaci v nejdůležitějších událostech tehdejšího života naší vlasti a v mezinárodních problémech. Velký význam přikládaly osnovy regionálnímu principu. Dějepis měl přispívat také k rozvoji v této době preferovaného polytechnického vzdělávání. S pomocí výuky dějepisu měl být v žácích probouzen zájem o kulturní život. Dějepis se měl podílet na rozvoji historického myšlení žáků, napomáhat měl také rozvoji rozumové a citové výchovy žáků, jejich představivosti a prohlubování paměti, vést měl ke správnému vyjadřování myšlenek. Předmět se měl nadále podílet na vytváření komunistického přesvědčení, připravovat měl k aktivní „*kulturně politické*“ činnosti v socialistické společnosti. Přestože přetrvával důraz na stejná témata jako v předcházejících obdobích, je patrné další ideologické zmírnění osnov dějepisu. Základní osou ale i nadále zůstal marxistický pohled na dějiny, vycházející zejména z hospodářského a sociálního pohledu na vývoj

⁹⁰ Bliže DĚDINA, J.: *Dějepis na všeobecně vzdělávacích školách v novém školním roce*. Dějepis a zeměpis ve škole 1, 1959, č. 6, s. 184–185; DĚDINA, J.: *Do nového školního roku*. Dějepis a zeměpis ve škole 1, 1959, č. 7, s. 198.

⁹¹ *Pojetí základní devítileté školy a učební plán této školy* (Čj. 18 664/60-I, dne 7. května 1960). Věstník MŠK 16, 1960, sešit 15, s. 161.

⁹² *Pojetí základní devítileté školy a učební plán této školy*. Praha 1960.

⁹³ Tamtéž, s. 9.

⁹⁴ *Učební osnovy základní devítileté školy* (Č. j. 27 723/60-I/1, dne 8. července 1960). Věstník MŠK 16, 1960, sešit 21, s. 213.

⁹⁵ *Učební osnovy základní devítileté školy (1.–5. ročník)*. Praha 1960.

⁹⁶ *Učební osnovy základní devítileté školy. Dějepis. 6.–9. ročník*. Praha 1960.

⁹⁷ Tamtéž, s. 5.

⁹⁸ Viz ČAPEK, V.: *Problémy a tendence vyučování dějepisu v současném světě (studie k otázkám koncepcí dějepisného vyučování)*. Praha 1970, s. 103.

společnosti. Osnovy stanovovaly rámcové časové dotace pro jednotlivé tematické celky (neměly být závaznou normou, měly pouze naznačovat význam). Došlo k oslabení dějin pravěku a starověku (dosud systematicky probírané učivo zde nahradily „vybrané kapitoly“) a k posílení dějin novověku. Upozorníme opět na vysokou dotaci určenou dějinám husitského hnutí (18 hodin, tj. 7,8 % z dotace dějepisu), které mělo být těžištěm učiva dějepisu v 7. ročníku.⁹⁹ Podle Čapka přinesly osnovy pouze málo nového (např. snížení nároků na žáky, které mělo řešit krizi dějepisného vyučování, a z toho vyplývající snížení autority předmětu).¹⁰⁰ Osnovy byly později vydány v několika dotiscích, některé z nich doznaly částečných změn. V osnovách vydaných v roce 1963 byly detailněji určeny časové dotace pro jednotlivé tematické celky.¹⁰¹

V souvislosti s obrodnými změnami, které byly v našem školství provedeny v letech 1964–1968 (viz výše), je možné sledovat také diskuze týkající se vyučovacího předmětu dějepisu.¹⁰² Případné změny měly proběhnout v rámci mantinelů daných společností. V tomto období byla na stránkách časopisu *Dějepis a zeměpis ve škole* iniciována také další diskuze o podobě budoucí výuky dějepisu.¹⁰³ Problematikou vyučování dějepisu se zabývaly také IV. sjezd československých historiků, konaný v roce 1966,¹⁰⁴ a komise vytvořená z popudu tohoto sjezdu.¹⁰⁵ Výsledkem diskuzí byly tři návrhy koncepce dějepisného vzdělávání pro ZDŠ vytvořené Výzkumným ústavem pedagogickým.¹⁰⁶ Návrhy se lišily navrhovanou časovou dotací dějepisu a zařazením učiva předmětu do jednotlivých ročníků. Některé varianty počítaly s vytvořením předmětu „učení o společnosti“ ve 4.–6. ročníku ZDŠ. Vlastní návrh zveřejnila k diskusi také katedra dějepisu Pedagogické fakulty Univerzity Karlovy v Praze pod vedením Václava Mejstříka společně s kabinetem dějin Ústavu učitelského vzdělávání na téže univerzitě pod vedením Vratislava Čapka.¹⁰⁷

⁹⁹ Bližší rozbor osnov provedl ČAPEK, V.: *Soustava dějepisného vyučování v základní devítileté škole a ve SVVŠ*. In: Mejstřík, V. (ed.): *Metodika dějepisu jako učebního předmětu*. Praha 1964, s. 78–85. Novému pojetí dějepisu na ZDŠ se věnovali také DĚDINA, J.: *K pojetí dějepisného vyučování na základní devítileté škole*. *Dějepis a zeměpis ve škole* 2, 1960, č. 1, s. 18–19; JERSÁK, J.: *O nové pojetí dějepisu na všeobecně vzdělávací škole*. In: Kujal, B. (ed.): *Základní devítiletá škola. Příspěvek k přestavbě základní devítileté školy v podmínkách dovršení socialismu a přechodu ke komunismu*. Zprávy výzkumného ústavu pedagogického v Praze. Praha 1961, s. 180–192.

¹⁰⁰ ČAPEK, V. et al.: *Teoretické a metodologické základy didaktiky dějepisu*. Díl I. *Teoretické základy didaktiky dějepisu*. Praha 1976, s. 215.

¹⁰¹ *Učební osnovy základní devítileté školy. Dějepis. 6.–9. ročník*. Praha 1963.

¹⁰² Viz např. BALCAR, L.: *Aktuální úkol dějepisu*. *Dějepis a zeměpis ve škole* 7, 1964–1965, č. 1, s. 1–2; HECHTOVÁ, M.: *Vyučování dějepisu na základních devítiletých školách*. *Dějepis a zeměpis ve škole* 8, 1965–1966, č. 1, s. 4–6.

¹⁰³ V rámci diskuze byly na stránkách časopisu *Dějepis a zeměpis ve škole* otištěny asi dvě desítky článků. Viz např. HECHTOVÁ, M.: *Vyučování dějepisu na základních devítiletých školách*. *Dějepis a zeměpis ve škole* 8, 1965–1966, č. 1, s. 4–6; MEJSTRÍK, V.: *K pojetí dějepisu v nové koncepci základní devítileté školy*. *Dějepis a zeměpis ve škole* 8, 1965–1966, č. 4, s. 136–138; MEJSTRÍK, V.: *K pojetí dějepisu v nové koncepci základní školy*. *Dějepis a zeměpis ve škole* 8, 1965–1966, č. 6, s. 214–215.

¹⁰⁴ Viz JANOVSÝ, J.: *IV. sjezd čs. historiků k vyučování dějepisu*. *Dějepis a zeměpis ve škole* 9, 1966–1967, č. 3, s. 61–64; *Rezoluce skupiny pro výuku dějepisu na IV. sjezdu čs. historiků*. *Dějepis a zeměpis ve škole* 9, 1966–1967, č. 3, s. 63.

¹⁰⁵ *Teze ČSAV o stavu a perspektivách vyučování dějepisu na československých školách*. *Dějepis a zeměpis ve škole* 10, 1967–1968, č. 7, s. 217–220.

¹⁰⁶ Viz BALCAR, L.: *K návrhu koncepce dějepisného vzdělání na základní škole*. *Dějepis ve škole* 16, 1968–1969, č. 10, s. 194–195; BALCAR, L.: *Návrh nových učebních osnov dějepisu pro základní devítileté školy v České socialistické republice*. *Dějepis ve škole* 16, 1968–1969, č. 7, příloha – neustránkováno; BALCAR, L. – ČONDL, K.: *Dějepis*. In: Cipro, M. et al.: *Ke koncepci základní školy. (Výtah z komplexní studie o problémech modernizace základního vzdělání)*. Praha 1969, s. 114–116; DVOŘÁK, J.: *Zamyšlení nad novou koncepcí dějepisu*. *Dějepis ve škole* 17, 1969–1970, č. 10, s. 153–154.

¹⁰⁷ Viz ČAPEK, V.: *K návrhu didaktického systému dějepisu pro základní devítiletou školu*. *Dějepis ve škole* 17, 1969–1970, č. 1, s. 12–14; *Návrh didaktického systému dějepisu pro základní devítileté školy v České socialistické republice*. *Dějepis ve škole* 17, 1969–1970, č. 1, příloha, s. 1–16.

Před samotnou změnou osnov dějepisu došlo k několika úpravám učebního plánu ZDŠ. Od školního roku 1966/1967 neměla být nadále v 6. ročníku vyučována občanská nauka. Místo toho byla v tomto ročníku zvýšena časová dotace dějepisu na dvě vyučovací hodiny týdně.¹⁰⁸ Dějepis tak měl být vyučován ve dvou týdenních vyučovacích hodinách v každém ze 6.–9. ročníku ZDŠ. Dějepisu tak na ZDŠ připadlo osm týdenních vyučovacích hodin, tj. 6,4 % z dotace 6.–9. ročníku ZDŠ. Po zvýšení dotace dějepisu nedošlo k přeskupení učiva určeného pro jednotlivé ročníky. Zvýšení dotace předmětu tedy znamenalo zvýšení pozornosti věnované dějinám pravěku a starověku. Další změny učebního plánu ZDŠ následovaly od 1. září 1967 po vyhlášení jedenáctidenního vyučovacího cyklu¹⁰⁹ a o rok později po vyhlášení pětidenního vyučovacího týdne.¹¹⁰ V dalších letech následovaly také další úpravy učebního plánu ZDŠ.¹¹¹ Časové dotace dějepisu zůstaly při všech těchto úpravách nezměněny.

Po roce 1968 došlo k návratu k přísně socialistickému charakteru školství (viz výše). Dějepis se měl podle XIV. sjezdu KSČ stát součástí „*ideologické ofenzivy strany*“. V roce 1972 byly vydány nové osnovy pro ZDŠ, včetně osnov dějepisu.¹¹² Osnovy neměly znamenat zásadní změnu v pojetí dějepisného vyučování, neměnilo se ani rozvržení učiva do jednotlivých ročníků. Částečně byly změněny cíle předmětu. Osnovy reagovaly na změněné poměry (období normalizace), s jejich pomocí měly být překonány „nedostatky“ minulých let.¹¹³ Osnovy proto kladly důraz na ideově-politickou hodnotu dějepisného učiva (požadován byl důsledný marxisticko-leninský a třídní výklad).¹¹⁴ V dějepise na ZDŠ měli být žáci nadále seznamováni s minulostí „našich národů“ a státu v rámci dějin světových (spojení dějin národních s nejvýznamnějšími jevy dějin světových). Třídní rozdělení světa na dva tábory bylo ale považováno za natolik určující, že pozvedalo v nejnovějších dějinách význam světových dějin nad dějiny jednotlivých národů a států. Národní dějiny proto byly v tomto období považovány za součást celostvětového historického pohybu. Výklad národních dějin měl vycházet z rozboru hospodářského a sociálního života společnosti, který byl považován za základ pro politický a kulturní vývoj. Ve slovenských dějinách měl být objasňován význam odlišných podmínek pro zvláštnosti „zákonitého vývoje“. Dějiny každého národa v rámci národních dějin měly být vykládány samostatně. Poznáním klíčových událostí z dějin dalších národů a států, „*zvláště pak našich přátel a spojenců*“ měl dějepis u žáků probouzet „*úctu k druhým národům, jejich lidu a dělnické třídě*“.¹¹⁵ Zvýšený důraz měl být kla-

¹⁰⁸ *Pojetí základní devítileté školy a učební plán této školy – změna v učebních předmětech občanská výchova a dějepis* (Čj. 21 319/66–I/1, dne 26. května 1966). Věstník MŠK 22, 1966, sešit 18, s. 145–146.

¹⁰⁹ *Učební plány pro školy I. cyklu (základní devítileté školy a školy pro mládež vyžadující zvláštní péče)* (Čj. 24 908/67–I/1, dne 14. července 1967). Věstník MŠ a MKI 23, 1967, sešit 23, s. 204–211.

¹¹⁰ *Učební plány pro školy I. cyklu (základní devítileté školy a školy pro mládež vyžadující zvláštní péče)* (Čj. 24 378/I/2, dne 26. července 1968). Věstník MŠ a MKI 24, 1968, sešit 26–27, s. 341–351.

¹¹¹ *Výnos ministerstva školství České socialistické republiky, kterým se mění a doplňuje směrnice o učebních plánech pro školy I. cyklu (základní devítileté školy a školy pro mládež vyžadující zvláštní péče)* (Čj. 24491/70–202, dne 13. srpna 1970). Věstník MŠ a MK 26, 1970, sešit 8, s. 74; *Výnos, kterým se mění a doplňuje směrnice o učebních plánech pro školy I. cyklu (základní devítileté školy a školy pro mládež vyžadující zvláštní péče)* (Čj. 20 000/71–20, dne 30. července 1971). Věstník MŠ a MK 27, 1971, sešit 10, s. 178–179; *Výnos o učebních plánech pro školy poskytující základní vzdělávání* (Čj. 16 074/72–200, dne 20. června 1972). Věstník MŠ a MK 28, 1972, sešit 6, s. 81–93; *Výnos ministerstva školství ČSR, kterým se mění výnos o učebních plánech pro školy poskytující základní vzdělávání* (Čj. 22 153/74–200, dne 2. srpna 1974). Věstník MŠ a MK 30, 1974, sešit 9, s. 122–124.

¹¹² *Učební osnovy základní devítileté školy. Dějepis 6.–9. ročník*. Praha 1972.

¹¹³ Srov. ČAPEK, V. et al.: *Teoretické a metodologické základy didaktiky dějepisu*. Díl I. *Teoretické základy didaktiky dějepisu*. Praha 1976, s. 215.

¹¹⁴ Srov. také JANOVSKEJ, J.: *Vyučování společenskovedním předmětům v novém školním roce a úkoly našeho časopisu*. Společenské vědy ve škole 29, 1972–1973, č. 1, s. 1–2; BALCAR, L.: *Úpravy dějepisných osnov pro základní školu*. Společenské vědy ve škole 29, 1972–1973, č. 7, s. 186–188.

¹¹⁵ *Učební osnovy základní devítileté školy. Dějepis 6.–9. ročník*. Praha 1972, s. 7.

den na „*dějiny doby nové a nejnovější*“ (snaha orientovat žáky v problémech současnosti a budoucnosti a k pochopení našeho postavení v „*třídně rozděleném světě a významu našeho začlenění do socialistické soustavy a důležitosti spojenectví se Sovětským svazem a socialistickými zeměmi*“). K prohloubení spojení školy se životem a k posílení citové vazby měla být podle osnov využívána regionální historie. Dějepis měl vést také k branné výchově, součástí dějepisů měla být vědeckoateistická výchova. Cíle předmětu byly blíže rozvedeny cíli stanovenými pro jednotlivé ročníky. Také obsah byl v osnovách rozveden více, než bylo dosud obvyklé. V porovnání s osnovami z roku 1960 znamenaly osnovy zvýšení časové dotace pro dějiny pravěku a starověku (zachováno zůstalo prakticky stejné rozvržení učiva do jednotlivých ročníků, zvýšena byla časová dotace dějepisů v 6. ročníku – viz výše). Snížen byl podíl z celkové dotace určený pro dějiny doby nejnovější, a to přesto, že na ni osnovy kladly v úvodní části důraz. Výklad dějepisů měl na rozdíl od předchozích osnov končit současností. Součástí devátého ročníku mělo být závěrečné shrnující opakování celého čtyřletého dějepisného vzdělávání.¹¹⁶

Období 1978–1989

Významným mezníkem v dějinách našeho školství se stalo v roce 1976 vydání dokumentu *Další rozvoj československé výchovně vzdělávací soustavy*.¹¹⁷ Dokument požadoval zkvalitnění výchovně-vzdělávacího procesu, jeho důsledné spojení s výrobní praxí a životem společnosti, modernizaci obsahu a metod práce školy. Při řešení problémů našeho školství mělo být přihlíženo ke zkušenostem a vývoji v Sovětském svazu a ostatních socialistických zemích. Potvrzen byl socialistický charakter našeho školství. Plánováno bylo postupné zavedení desetiletého středního vzdělání pro všechny a postupné rozšiřování úplného dvanáctiletého středního vzdělání s perspektivou jeho masového zavedení. Obsah a rozsah učiva v jednotlivých typech škol měl být nově koncipován (vymezení základního učiva, propracování proporcí mezi jednotlivými předměty a skupinami předmětů a návazností mezi jednotlivými ročníky a stupni, posílení polytechnické složky učiva). Plánované změny měly znamenat modernizaci našeho školství (tzv. nová koncepce výchovně vzdělávací práce). Tyto teze byly následně uvedeny v život novým školským zákonem vydaným v roce 1978.¹¹⁸

Změněna byla podoba školského systému. Povinná školní docházka byla zkrácena o jeden rok (první stupeň tvořil 1.–4. ročník, druhý stupeň 5.–8. ročník). Z názvu základní devítiletá škola vypadlo slovo devítiletá. Základním rysem práce na základní škole (dále pouze ZŠ) se mělo stát spojení školy se životem a prací. Nově mohly být zřizovány třídy pro rozvíjení nadání a talentu žáků (třídy s rozšířeným vyučováním jazyků, matematice a přírodovědným předmětům a sportovní třídy). Později mohly být zřizovány dokonce sportovní školy (základní a střední školy ve společné správě).¹¹⁹ Po absolvování ZŠ byli žáci povinni pokračovat v minimálně dvouletém studiu na středních školách. Povinná školní docházka tedy trvala deset let (od 6 do 16 let). V roce 1984 vstupoval v platnost nový školský zákon.¹²⁰ Dosavadní systém škol zůstal

¹¹⁶ Viz např. BALCAR, L.: *Úpravy dějepisných osnov pro základní školu*. Společenské vědy ve škole 29, 1972–1973, č. 7, s. 186–188.

¹¹⁷ *Další rozvoj československé výchovně vzdělávací soustavy*. Projekt a důvodová zpráva. Praha 1976.

¹¹⁸ *Zákon ze dne 21. června 1978 o opatřeních v soustavě základních a středních škol (Č. 63/1978)*. Sbíрка zákonů. Československá socialistická republika, částka 14, vydaná dne 23. června 1978, s. 258–267 [online]. Dostupné z: <http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/sbirka/1978/sb14-78.pdf> [cit. 30. 9. 2013].

¹¹⁹ Viz *Směrnice ministerstva školství ČSR, č. j. 21 963/85-33 ze dne 15. července 1985 o školách pro mimořádně nadané a talentované žáky v oblasti sportu (sportovní školy)*. Věstník MŠ a MK 41, 1985, sešit 8, s. 97–105.

¹²⁰ *Zákon č. 29 ze dne 22. března 1984 o soustavě základních a středních škol (školský zákon)*. In: Kovářiček, V.: *Soubor předpisů pro základní a střední školy*. Olomouc 1986, s. 5–30.

zachován a také cíle a podoba ZŠ zůstaly ve srovnání se školským zákonem z roku 1978 téměř beze změny.

Nový učební plán pro ZŠ vstupoval v platnost od 1. září 1978.¹²¹ Vzhledem ke zkrácení ZŠ došlo k posunu v zařazení sledovaného předmětu do jednotlivých ročníků. Dějepis byly určeny dvě týdenní vyučovací hodiny v každém z 5.–8. ročníku ZŠ. Dějepis tak na druhém stupni ZŠ zaujímal tak jako dosud osm týdenních vyučovacích hodin, tj. 6,9 % z celkové dotace druhého stupně ZŠ. Vydání učebního plánu následovalo v témže roce vydání nových osnov dějepisu.¹²² Dějepis měl být nadále výrazně ideově-výchovným předmětem, podílet se měl na vytváření socialistického uvědomění žáků, marxisticko-leninského vědeckého světového názoru a třídního postoje. Předmět měl napomáhat při budování komunistické společnosti, pomáhat měl při realizaci jednotlivých složek komunistické výchovy (světónázorová výchova, vědeckoateistická výchova, rozumová výchova, výchova ke komunistické mravnosti, branná výchova, estetická výchova, polytechnické vzdělávání). Jako nový cíl dějepisu uváděly osnovy formování dovednosti „operativně pracovat se získanými poznatky a vědomostmi a pohotově je dále rozvíjet a doplňovat“¹²³ (popsat základní historické události a jevy, zaujmout k nim stanovisko, uvést důkazy, umět využít vědomostí k obhájení svých hodnocení). Dějepis měl také přispívat ke společensky aktuálním úkolům, ze kterých měla být na prvním místě výchova k tvorbě a ochraně životního prostředí. Její součástí měla být výchova k ochraně kulturních a historických památek. I nadále měly být v dějepise na ZŠ probírány „dějiny našich národů“ společně s nejdůležitějšími jevy světových dějin. Mimořádný důraz měl být kladen na nejnovější dějiny, zejména na období budování socialistické společnosti. Národní dějiny byly členěny do dvou složek (dějiny Čechů a Slováků). Obě složky měly být probírány na všech školách v republice. Osnovy nově připomínaly, že vývoj obou národů je spjat s vývojem ostatních národností žijících na území Československa. Ve světových dějinách měly být těžištěm poznatky z dějin počátků a rozvoje socialismu. Dějepis měl žáky uvádět také do poznávání regionálních dějin.¹²⁴ Osnovy blíže charakterizovaly cíle zvláště pro každý ročník, a to jak v oblasti vědomostí, tak v oblasti dovedností a návyků. Ve srovnání s předchozími osnovami došlo k částečným přesunům učiva, které znamenaly pokles časové dotace věnované dějinám starověku, středověku a novověku a výrazné posílení nejnovějších dějin. Zajímavé je, že vůbec poprvé nebyla v období komunismu stanovena konkrétní časová dotace pro období husitství.

Diskuze o podobě vyučovacího předmětu dějepis pokračovala i po vydání nových osnov. I nadále mělo být prohlubováno ideologické působení předmětu.¹²⁵ Dějepisnému vyučování

¹²¹ Výnos ministerstva školství ČSR o učebních plánech pro základní školy, pro základní školy pro mládež vyžadující zvláštní péči, pro zvláštní školy a pomocné školy (Čj. 25 282/78-200, dne 31. srpna 1978). Věstník MŠ a MK 34, 1978, sešit 9, s. 105–119.

¹²² Učební osnovy základní školy. Dějepis 5.–8. ročník. Praha 1978. K zásadám uplatněným při vytváření osnov viz BERKOVEC, V. – FRENDOVSKÝ, F. – VALACHOVÁ, A.: *K otázkám vyučování společenskovědním předmětům na školách 1. a 2. cyklu*. Socialistická škola 17, 1976–1977, č. 4, s. 150–155.

¹²³ Učební osnovy základní školy. Dějepis 5.–8. ročník. Praha 1978, s. 6.

¹²⁴ Úkoly dějepisu stanovené novými osnovami blíže rozebrali BALCAR, L. – ZATKALÍKOVÁ, M.: *O novom chápání výchovy a vzdelávania na 2. stupni základnej školy. Dejepis v 5.–8. ročníku základnej školy. Študijné texty na prípravu pedagogických pracovníkov*. Bratislava 1979. K nové koncepci dějepisného vyučování na ZŠ viz také BALCAR, L.: *Ke koncepci dějepisného vyučování na základni škole*. Společenské vědy ve škole 35, 1978–1979, č. 6, s. 173–175.

¹²⁵ Viz např. JANOVSÝ, J.: *Prohloubení ideologického působení společenskovědních vyučovacích předmětů. (Nad výsledky 15. plenárního zasedání ÚV KSČ)*. Společenské vědy ve škole 37, 1980–1981, č. 1, s. 2; JANOVSÝ, J.: *Rozvoj výchovy a vzdělání jako nedílné součásti ideologické práce v rozvinuté socialistické společnosti*. Společenské vědy ve škole 38, 1981–1982, č. 1, s. 2–3.

věnoval pozornost také V. sjezd československých historiků, konaný v roce 1982, konkrétně sekce pro výuku dějepisu.¹²⁶ Proveden byl také výzkum účinnosti nového pojetí obsahu výchovy a vzdělávání na druhém stupni ZŠ. Konstatována byla správnost celkové koncepce, upozorněno ale bylo na některé nedostatky. Na tomto základě byla navržena úprava osnov dějepisu na druhém stupně ZŠ. Navrhovány byly např. přesuny části učiva do vyšších ročníků, což mělo zamezit údajné předimenzovanosti učiva zejména světových dějin a učiva 5.–6. ročníku.¹²⁷ Uskutečnění návrhu by znamenalo posílení starších dějin a částečné oslabení dějin novověku a dějin doby nejnovější. Vedle tohoto návrhu vytvořila komise pod vedením Vratislava Čapka vlastní návrh osnování dějepisného učiva. Koncepce vycházela z předpokladu těsnější návaznosti jednotlivých typů a stupňů škol v rámci povinného desetiletého vzdělávání. Návrh počítal s přechodem od dosud uplatňované cyklické koncepce výuky dějepisu ke koncepci lineární.¹²⁸ Nad oběma návrhy proběhla diskuze. Kriticky se přispěvovatelé vyjádřili zejména ke druhému uvedenému návrhu.¹²⁹

Od 1. září 1985 vstupovaly v platnost dílčí změny osnov některých vyučovacích předmětů.¹³⁰ Změny dějepisných osnov měly znamenat posílení národních dějin, více zpracovány měly být také některé části světových dějin. Odstraněny měly být zdvojené výklady historických jevů souběžných ve světových i národních dějinách, větší důraz měl být kladen na vytváření vztahových vazeb mezi světovými dějinami a geografickou oblastí našich budoucích národních dějin (zvláště v pravěku a starověku). Důraz měl být kladen na klíčové učivo. Čas získaný těmito úpravami měl být využit pro prohloubení práce se žáky, k procvičování a upevňování učiva a k jeho účinnějšímu výchovnému využití, nikoli pro rozšiřování obsahu učiva ostatních hesel osnov. Změny znamenaly uvolnění v časových dotacích jednotlivých tematických celků (orientační počty hodin ale zůstaly zachovány).¹³¹ K úpravám byla následně publikována metodická doporučení, která měla učitelům pomoci při zestručnění učiva.¹³²

S platností od 1. září 1988 došlo k vydání nového učebního plánu a osnov druhého stupně ZŠ, včetně osnov dějepisu.¹³³ Časová dotace dějepisu zůstala nezměněna. Úvod k osnovám jednotlivých vyučovacích předmětů představoval text *Pojetí výchovně vzdělávacího působení na 2. stupni základní školy*,¹³⁴ který měl být vodítkem pro práci na tomto typu školy (metody a formy práce, mezipředmětové vztahy apod.). Podle osnov měli být žáci v dějepise nadále sezna-

¹²⁶ Viz HAUBELT, J.: *V. sjezd československých historiků k dějepisnému vyučování*. Společenské vědy ve škole 38, 1981–1982, č. 10, s. 278; *Závěry sekce pro vyučování dějepisu na V. sjezdu československých historiků dne 20. února 1982*. Společenské vědy ve škole 38, 1981–1982, č. 10, s. 281; JANOVSÝ, J.: *Problémy dějepisného vyučování na základních a středních školách v ČSSR. (Z referátu na V. sjezdu čs. historiků)*. Společenské vědy ve škole 38, 1981–1982, č. 10, s. 279–280.

¹²⁷ Viz *K diskusi o úpravách učebních osnov*. Společenské vědy ve škole 41, 1984–1985, č. 8, s. 239–242.

¹²⁸ Viz ČAPEK, V.: *Návrh na zdokonalení výuky dějepisu v rámci realizace československé výchovně vzdělávací soustavy a perspektivy výuky dějepisu*. Společenské vědy ve škole 41, 1984–1985, č. 8, s. 243–245.

¹²⁹ Výsledky diskuze shrnul SKLADANÝ, M.: *Výsledky diskuze o úpravách učebních osnov dějepisu pro druhý stupeň základní školy*. Společenské vědy ve škole 42, 1985–1986, č. 7, s. 207–209.

¹³⁰ *Úpravy učebních osnov na druhém stupni základní školy*. Společenské vědy ve škole 42, 1985–1986, č. 1, s. 13.

¹³¹ Zkušenosti s novým pojetím dějepisného vyučování na základní škole popsala HEJMEJOVÁ, M.: *Zkušenosti s novým pojetím dějepisného vyučování na základní škole*. Společenské vědy ve škole 43, 1986–1987, č. 1, s. 18–19.

¹³² Viz BALCAR, L.: *Úpravy v obsahu dějepisného vyučování v pátém až osmém ročníku základní školy od 1. září 1985*. Společenské vědy ve škole 42, 1985–1986, č. 2, s. 45–48.

¹³³ *Učební osnovy základní školy. Dějepis. 5.–8. ročník*. Praha 1987.

¹³⁴ *Pojetí výchovně vzdělávacího působení na 2. stupni základní školy (úvod k učebním osnovám)*. Praha 1987.

¹³⁵ Srov. BALCAR, L.: *Upravené učební osnovy a vyučování dějepisu v pátém ročníku ZŠ*. Společenské vědy ve škole 46, 1989–1990, č. 5, s. 138.

¹³⁶ Viz *K diskusi o úpravách učebních osnov*. Společenské vědy ve škole 41, 1984–1985, č. 8, s. 239–242.

mování s národními dějinami začleněnými do rámce světových dějin. S ohledem na národní složení obyvatel měla být v dějepise věnována pozornost nejen českým a slovenským dějinám (žáci v celé republice měli získávat rámcový obraz vývoje jak českých zemí, tak Slovenska), ale také přínosu občanů ostatních národností pro tvorbu národních dějin.¹³⁵ Menší pozornost než v předchozích osnovách byla věnována regionálním dějinám. Důraz měl být nadále kladen na hlubší poznání nejnovějších dějin „přechodu od kapitalismu k socialismu“. I nadále si měli žáci v dějepise osvojovat základy komunistického uvědomění a přesvědčení budoucích občanů socialistické společnosti, získávat měli základy marxisticko-leninské politické orientace a socialistického citění. Dějepis měl v souladu s polytechnickým charakterem základů všeobecného vzdělání spojovat poznávání s aktivní prací žáků (vědomosti a dovednosti s nimi pracovat měly být rovnocennými složkami). Ve svém celkovém vyznění se osnovy nezměnily. Zopakována byla řada cílů z předchozích osnov. Cíle předmětu byly detailněji určeny zvláště pro každý ročník ve formě požadovaných základních poznatků a dovedností. I nadále byla v osnovách dějepisu používána marxistická periodizace vycházející z vývoje společensko-ekonomických formací. V osnovách se ale poprvé v období komunismu objevila také klasická periodizace dějin (uváděna v závorkách za marxistickou periodizací). Osnovy vycházely z výše zmíněného návrhu na úpravu osnov.¹³⁶ Ve srovnání s návrhem došlo k částečné úpravě časových dotací některých tematických celků, časové dotace byly také detailněji rozvedeny. Nové osnovy stanovovaly časové dotace pro jednotlivé tematické celky a témata dosud vůbec nejdětalněji za celé sledované období. Ve srovnání s předchozími osnovami, došlo k drobnému posílení dějin pravěku, starověku, středověku i novověku na úkor dějin doby nejnovější (dějiny od první světové války). Pokles zastoupení dějin doby nejnovější nebyl ale příliš vysoký (do 5 % z dotace předmětu).

Diskuze o podobě dějepisu pokračovaly i nadále. Někteří autoři upozorňovali na pokles významu předmětu ve školské soustavě.¹³⁷ Upozorňováno bylo také na další problémy ve výuce dějepisu, např. na přílišné oslabení vědomostí vycházející z jinak správně prosazované myšlenky, že je v dějepise třeba věnovat pozornost také cestě k získávání poznatků. Historické myšlení tím mělo ztratit jistotu argumentu a znejistit důvěru k obecnějším soudům a úsudkům. S tím měl souviset také problém snižování náročnosti dějepisného vyučování.¹³⁸ Usnesení předsednictva ÚV KSČ z 26. února 1987 požadovalo předložit v roce 1988 souhrnnou analýzu československé výchovně-vzdělávací soustavy, která by obsahovala hodnocení její dosavadní účinnosti, odkryla hlavní příčiny existujících problémů a navrhla změny související s dalším vývojem a potřebami socialistické společnosti. Ministerstvu školství byla na základě této výzvy předložena řada návrhů, připomínek a podnětů. Některé z nich se týkaly také vyučování dějepisu. Využity měly být při koncipování úprav v našem školství.¹³⁹ Dějepisnému vyučování byla věnována pozornost také na VI. sjezdu československých historiků v roce 1989, kde byla jednou ze sekcí také sekce pro vyučování dějepisu.¹⁴⁰ Ke změně dějepisného vyučování v rámci socialistického školského systému však již nedošlo. Revoluce v roce 1989 znamenala výrazný zlom ve vývoji celé společnosti, včetně oblasti školství a vyučování dějepisu.

¹³⁷ Viz např. ČAPEK, V. et al.: *Historické vědy v soudobé etapě rozvoje socialistické společnosti a jejich perspektivy. (Hlavní referát VI. sjezdu československých historiků)*. Společenské vědy ve škole 46, 1989–1990, č. 1, s. 6.

¹³⁸ Tamtéž.

¹³⁹ Viz BALCAR, L.: *Připomínky k výuce dějepisu a občanské nauky*. Společenské vědy ve škole 46, 1989–1990, č. 1, s. 8–9.

¹⁴⁰ Viz JANOVSÝ, J.: *Dějepis na základních a středních školách v období rozvinuté socialistické společnosti. Úvodní referát do sekce dějepisného vyučování na VI. sjezdu československých historiků*. Společenské vědy ve škole 45, 1988–1989, č. 7, s. 202–204; *Závěry sekce pro vyučování dějepisu na VI. sjezdu československých historiků konané ve dnech 9.–11. 2. 1989 v Praze*. Společenské vědy ve škole 45, 1988–1989, č. 7, s. 204.

Závěr

Pokusili jsme se podat stručný chronologický nástin vývoje základních kurikulárních dokumentů dějepisu, podle kterých bylo vyučováno na školách odpovídajících dnešním základním školám v Československu v letech 1948–1989. Po celé sledované období můžeme sledovat značné ideologické zneužití a zpolitizování vyučovacího předmětu dějepisu. V jeho rámci docházelo k „*k neúměrnému zvýraznění sociálního antagonismu jako nosného dějinného faktoru, ke glorifikaci významu sovětských dějin, ke zkreslování hodnocení zejména novodobých historických událostí, zvláště některých fází jejich průběhu*“.¹⁴¹ Přes částečné zmírnění zůstaly ideologické pasáže nedílnou součástí kurikulárních dokumentů až do konce sledovaného období.¹⁴² Socialistickému školství je v naší historii a pedagogice věnována mnohem menší pozornost než např. období první republiky. Průcha upozorňuje, že „*objektivní analýza a zhodnocení vývoje a výsledků českého školství v období let 1948–1989 představuje nesplněný úkol, který vyvstává před českou pedagogickou vědou*“.¹⁴³ To se týká celého našeho školského systému, vyučovací předmět dějepisu nevyjímaje. Předkládaný text budíž brán alespoň jako krátký úvod k této problematice.

Summary

History Teaching in Schools Which Are Adequate to the Current Elementary Schools in the Czechoslovakia between 1948 and 1989

Paper gives a brief chronological outline of the basic history curricula documents, according to which was taught in schools that meet current elementary schools in the Czechoslovakia between 1948 and 1989. Throughout the observed period we have noticed that the subject of history was significantly ideologically misused and politicized. The history of our education within an observed period is waiting for its complete processing. The subject of history is also waiting to its complete objective analysis, in which a history of the subject would have been described.

¹⁴¹ JULÍNEK, S. et al.: *Základy oborové didaktiky dějepisu*. Brno 2004, s. 40.

¹⁴² A to přesto, že na konci sledovaného období získávaly tyto pasáže často podobu „*ritualizovaných pretextů*“. Viz ŠMEJKALOVÁ, M.: *Čeština a škola – úryvky skrytých dějin. Český jazyk a jeho vyučování na středních školách. 1918–1989*. Praha 2010, s. 426.

¹⁴³ PRŮCHA, J.: *Historický vývoj českého školství II. (1948–1989)*. In: Průcha, J. (ed.): *Pedagogická encyklopedie*. Praha 2009, s. 49.